

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 7 կոպէկով:

Քիֆիստով գրութով են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мпавъ».

կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Տ Է Լ Է Փ Օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունուած է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարուած են

խրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

Տ Է Լ Է Փ Օ Ն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անցողական վիճակի մէջ. Հեռագիրներ. Ներ-
քին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կաթնասնտեսական զրոյցներ.
Նամակ եղբայրացի. Ներքին լուրեր.—ԱՐՄԱՐԻՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Ֆրանսա-
նոսական դաշնակցութիւն. Արտաքին լուրեր.—
ՀԵՆՈՒԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱ-
ՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կեանքից և գրականութիւնից:

ԱՆՅՈՂԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ

Հայ ժողովրդի մեծ մասը ապրում
է զիւրկերի և հայթայթում է իր ապ-
րուածը զուգահեռական արդիւնքներով:
Կարելի ընթացքով գործ ունենալով հո-
ղի, ջրի, անասունների հետ, հայ գիւղա-
ջին յարմարվել է իր հայրենի պայմաննե-
րին և շատ տեղերում հասել է զարմանա-
լի կատարելագործութեան թէ երկրագոր-
ծութեան և թէ անասնապահութեան աս-
պարէզում: Մեր երկրի մի քանի տեղերի
ընտիր տեսակի մրգերը և հունցը, դիմաց-
կան և առատաբեր հացահատիկների սեր-
մացուները, ընտանի անասունների խնա-
մատարութեան եղանակները կարող են իս-
կապէս կատարեալ և օրինակելի համարվել:
Ձը նայելով, սակայն, այդ միջավայրի
երևոյթիւն, մենք նկատում ենք, որ մեր
գիւղական ժողովուրդը կամաց կամաց յետ
է մնում ժամանակակից պահանջներից
և վարում է այնպիսի անտեսութիւն, որ
չէ ապահովանում նրա տարեկան ծախ-
քերը, չէ տալիս գիւղացուն այնքան
արդիւնք, ինչքան նա կարող է ստանալ
և ստանում են ուրիշ երկրներում նոյն
պայմանների մէջ:

Այդ հակասութեան պատճառն այն է,
որ մեր հին կենցաղավարական և անտե-
սական պայմանները փոխվել են և ստացել
են նոր արտադրանքներ: Այն, ինչ նախ-
կին հանգամանքներում համարվում էր կա-
տարեալ և արդիւնաւէտ, այժմ նոր պայ-
մանների մէջ անկատար է և պակաս շահա-
ւէտ: Նախկին ժամանակներում, երբ կենքը
դանդաղ էր առաջ գնում և նրա փոփոխու-
թիւնները աննկատելի էին կարծ ժամանակա-
միջոցում, գիւղացին կամաց կամաց ընտե-
րանում էր նրանց և յարմարվում նոր պայ-

մաններին: Իսկ այժմ, երբ մենք յանկարծ
նկատեցինք նահապետական կենքի շրջանից
մի նոր շրջան, որտեղ ապրում են և հա-
մաշխարհային վաճառանոցը, և նոր պա-
հանջները, մեր գիւղացին շատ կարճ մի-
ջոցում այնպիսի տարբեր պայմանների մէջ
տեսաւ իրան, որ անկարող զգաց իսկոյն
հասկանալ, ըմբռնել իր շուրջը եղած ե-
րևոյթները և յարմարվել նոր հանգամանե-
րներին:

Ահա այս անցողական շրջանի մէջն է
գտնվում այժմ մեր անտեսական կենքը
և լուրջ ջանքեր են հարկաւոր, որ մեր
գիւղացին կարողանայ շուտով տեղ դառ-
նալ իրան շրջապատող հանգամանքնե-
րին: Եթէ մենք այժմ կենքը ինքը
իր դանդաղ շարժումը փոխում էր
գիւղացուն տանեակ տարիների և դարերի
ընթացքով, այժմ, աւելի արագ փոփոխու-
թիւնների դարում և անցողական ժամա-
նակում կարելի է առաջ գնալ միայն կա-
նոնաւոր և սխտեմական կրթութեամբ, օ-
րինակելի դաստիարակներ հիմնելով մառ-
նադասնների ուժգին և եռանդուն աշակցու-
թեամբ:

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

(Ռուսաց գործակալութեան)

Կ. ՊՕԼԻՄ, 10 հոկտեմբերի: Այն լուրի
պատճառով, թէ ռուսաց զեւապանի կենսաբն
սպառնում են օտարահպատակ հայերը, ու-
տիկանութեան միջնորդութիւնը զգուշութեան
խիստ միջոցներ ձեռք առաւ Հասարակութիւնը
կրկին երկուդի մէջ է երկու ոտիկանների
կենքի դէմ փորձ անելու պատճառով: Հայերի
ձեռքալաւութիւնները շարունակվում են: Մահ-
մետական ազդեցութիւնները զրգոված է: Նու-
րերին նայելով, հրատարակված է իրադէ հայոց
պատրիարքի ընտրութիւնների մասին:

ԼՕՆԴՕՆ, 10 հոկտեմբերի: Կ. ՊՕԼԻՄ հե-
ռագրում են. Սլոպովում է սուլթանի իրադէ,
որով պէտք է ստիպմամբ փոխառութիւն անել
մահմետականներից — իւրաքանչիւրից աւելում
25-ից մինչև 250 պիստոն, նայած կարողու-
թեանը:

Կ. ՊՕԼԻՄ, 10 հոկտեմբերի: Անուանի հայ

լրագիրները, նորերս, մի մասնաւոր դպրոցի հան-
դէսի ժամանակ, հետեւեալ խօսքերն արտասանեց.
«Ազգերի միութեան ամենալաւ գործիքը հան-
դիսանում է օտար լեզուների ուսումնասիրու-
թիւնը, որոնք կառնական գրականական օրի-
նակները մէջ տալիս են խաղաղութեան և սի-
րոյ հանրամարդկային մեծ իրջեալներ: Սակայն
այդ ուսումնասիրութիւնը, որ առաջ է բերում
ազգերի միութիւնը, պէտք է առաջ բերի և ինք-
նուրոյնութեան պահպանութիւնը և ոչ թէ կո-
րուստը: Այն դարաւորի մէջ, թէ մենք ուրիշնե-
րից աւելի լաւ ենք, ոչ հպարտութիւն կայ, ոչ
նեղ ետանդական համոզմունք, այլ միայն բնա-
կան, պարզ, պարտաւորիչ գիտակցութիւն այն
տարի, թէ «մենք մենք ենք» և թէ այդ մեր ուս-
մական «մենքը» պէտք է մեղ համար ամենից
թանկագին և մօտ լինի: Մի մոռացե՛ք, որ օտա-
րի ուսումնասիրութիւնը և գիտութիւնը պէտք
է նպատակ մեղ մեր ազգայնականը լաւացնելու,
և մենք, հարստացնելով մեղ լուսաւորված Եւրո-
պայի հոգեւոր կենսաբն գիտութիւններով և այն
ամենով, ինչ որ քաղաքակրթ աշխարհի ամե-
նալաւ ժառանգութիւնն է դարձել, պէտք է
միայն ամենից առաջ լուսաւորված ուսման,
որոնց համար ամեն ինչ, ինչ որ մայրենի է,
կը մնայ միշտ ամենաթանկագինը, որտեղ էլ
գտնվենք մենք»:

Իսկպէս այս խօսքերը պարունակում են ի-
րանց մէջ միայն մի տարրական ճշմարտութիւն

Արիւն-էֆենդին դատաւարաւորված է երեք տարվայ
բերդարգելութեանը: Դատաւորի մէջ ասված է,
որ Արիւն էֆենդին եթէ կօծիտեալ անգամ էլ չէ
եղել բաց, այնու ամենայնիւ, մասնակից էր
չարժանքի:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՌՆԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶՐՈՑՅՆԵՐ

Հոկտեմբերի 6-ից սկսած՝ իւրաքանչիւր երե-
կոյ, կայսերական կովկասեան Գիւղատնտեսական
ընկերութեան դահլիճում տեղի էին ունենում
գիտական և գործնական զրոյցներ կաթնա-
սնտեսական խնդիրների մասին: Այդ զրոյցները
վերջացան ուրբաթ, ամսին 11-ին: Զրոյցները
գրաւել էին բաղմաթիւ հասարակութիւն. ամեն
անգամ ներկայ էին լինում 40—60 անձ:
Կարգացվեցին ըստ գեկուցումների կաթնա-
սնտեսութեան և անասնապահութեան մասին:
Զեկուցումներ կարդացին հետեւեալ անձինք. Ա.
Գալանթար՝ եօթն գեկուցում, Գ. Շաղինեան և
Վ. Լարիօնով՝ երկու-երկու գեկուցումներ, պ.պ.
Մէլիք-Բախտամեանց, Գէնկուկի, Կրիշներ, Արիս-
տով, Տարասով, Սախարեան, Գինգելշտէտ, Բոդա-
նով և Նալաչիձէ մի-մի գեկուցում:

Կաթնասնտեսական զրոյցների միջոցով պարզ-
վեց, որ կովկասեան ներկայ տնտեսութիւնը
շատ պակասութիւններ ունի և որ նա կարօտ է
շուտապիով օգնութեան թէ կառավարութեան և
թէ այլ հաստատութիւնների կողմից: Առաջին
ամենամեծ կարօտութիւնը—կաթնասնտեսական
գիտելիքներն են, որոնց համար չը կան զարոյց-
ներ և ֆերմաներ: Միայն այս տարի բացվել է
Ալալաբաղում կաթնասնտեսական մի բաժին՝
քաղաքային զարոյցին կից: Երկրորդ ամենամեծ
կարիքը՝ անասուններին լաւ կերակրելը և հի-
ւանդութիւններից ազատ պահելն է: Այդ նպա-
տակով ժողովը որոշեց՝ միջոցներ որոնել արա-
դացներու արօտառեղերի կանոնաւորումը, դար-
գացնել խոտաբոյսերի մշակութիւնը և խնդրել
կառավարութիւնից՝ որքան կարելի է շուտով
մտցնել Անդրկովկասում անասունների ժառ-
մախտի վերաբերեալ օրէնքը, որ այնքան բարե-
բար հետեւանքներ է ունեցել Ռուսաստանի ներ-
քին նահանգներում: Երրորդ կարևոր պահանջը՝

վաճառանոցի կանոնաւորումն է և կաթնասնտե-
սական արդիւնքների լաւ գնով վաճառումը: Այդ
նպատակով պէտք է կանոնաւոր յարաբերու-
թեան մէջ մտնել մեծ վաճառանոցների հետ և
կարողանալ նրանց պայմանների համաձայն ար-
դիւնք դուրս բերել: Զորոյցը կարեւր՝ արդիւնք-
ների տեղափոխութեան, երկաթուղու, չոգնա-
ւերի միջոցով ապրանք ուղարկելու ապահովու-
թիւնը և դիւրութիւնն է:

Այդ չորս գլխաւոր կէտերի շուրջն էին պո-
տում կաթնասնտեսների խորհրդածութիւնները:
Ժողովականները բաղմաթիւ օրինակներով և
փաստերով պատճառաբանեցին թէ այդ կէտե-
րը և թէ ուրիշ զուգընթաց մանր խնդիրներ:
Նրանք որոշեցին՝ զրոյցների միջոցով պարզված
եղբայրացութիւնները ներկայացնել կովկասեան
Գիւղատնտեսական ընկերութեան, որ սա ըն-
թացք տալ նկատված կարիքների ընթացիկ
գործին և միջոցներ որոնի նրանց բաւարարու-
թիւն ապուլ:

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՄԻԱՅԻՑ

Սեպտեմբերի 28-ին

Մօղղոկ քաղաքից 35 վերստ հեռավորութեան
վրա գտնվում է Եղեւիս գիւղաքաղաքը, որի բը-
նակիչները 99 տարի սրանից առաջ գաղթել են
Գերբէնդի, Դուբայի և Շամախու կողմերից,
պարսկական խաների ժամանակներում: Թէև
միւսը էլ չէ յղացել նրանց մէջ իրանց ծննդա-
վայրը թողնելու, սակայն իրանց խաների ան-
գութ վարմունքից և անտանելի տանջանքներից
ստիպված՝ թողել են տուն, տեղ, ստացուածը և
մանաւանդ, որ ամենից առաւել է՝ իրանց ծննդ-
դավայրը և արդաւանդ հողերը, գաղթել են այս-
տեղ:

Սրանք 1797 թւին 60 տուն են գաղթել. ահա
ամբողջ մի դար լրանում է և յիշեալ ժամանակի
ընթացքում հեղուհեալ քաղմանալով, այժմ ամ-
բողջ Եղեւիս գիւղացի է մօտ 600 տուն:

Սկիզբը այս գիւղաքաղաքի անունը եղել է
ԿՈՒՐ, ԿՈՒՐ գետի անունով, բայց 1858 թւա-
կանին շատերին յայտնի հանգուցեալ տեղ Պեռ-
րոս քահանայ Պատկանեան պատահամբ գաղով՝
փոխում է նրա նախկին ԿՈՒՐ անունը, և փո-
խարէն տալիս է Եղեւիս անունը:

Ամրացնելու իրանց ազգային ինքնուրոյնու-
թիւնը և հոգեւոր ու բարոյական անկախութիւնը:

«Փոռած արեւմուտը» նշանաբանով, յետագէմ
մամուլը քարոզում է անգաղար խորշի արեւմ-
տեան քաղաքակրթութիւնից, ոչինչ փոխ չառնել
Արեւմուտից, որովհետեւ, այդ մամուլի կարծիքով,
օտարի ուսումնասիրութիւնը և գիտութիւնը
նպատակ է ազգային ինքնուրոյնութեան և
հոգեւոր անկախութեան անհետացման: Մի և նոյն
ժամանակ խաւաքաւիտ մամուլը մի կատարեալ
արշաւանք է սկսել կայսրութեան այն փոքր աղ-
գութիւնների դէմ, որոնք ստանալով ուսուց
կրթական հաստատութիւնների մէջ ուսում, հա-
ղորդակից լինելով եւրոպական կուլտուրային
ուսու համալսարանների միջոցով, ձգտում են
ցոյց տալիս պահպանել իրանց հոգեւոր և բարո-
յական անկախութիւնը ու անհատականութիւնը:

Այդ մամուլը մոռանում է այն պարզ ճշմար-
տութիւնը, թէ իսկական, բուն քաղաքակրթու-
թիւնը, զրեղով մարդուն աւելի մօտենալով միւս
ազգերին, փոխ առնել նրանցից ինչ որ վնաս,
ազնիւ, օգտակար և հանրամարդկային է օտարի
կուլտուրայի մէջ և սովորեցնելով նրան յարգել
այդ կուլտուրան, մի և նոյն ժամանակ սովորեց-
նում է նրան և յարգել իր սեփականը, աղ-
նուցանել, լաւացնել նրան և պահպանել իր հո-
գեւոր անկախութիւնը ու անհատականութիւնը:

Ռուսաստանի լայնածաւալ կայսրութեան բո-
լոր ազգութիւնները պարտաւոր են իւրացնել

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԵՆՏՐՈՆ ԵՒ ԳԲԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Թուրքիկ տեսութիւն)

Այս անգամ իմ թուրքիկ տեսութեան մէջ
կարճատալքեմ մի քանի երևոյթների ուսուց
կենքից, երևոյթների, որոնք միշտ անվերջ միջա-
բանութեան առարկայ են լինում ուսու առաջա-
դէմ և յետագէմ մամուլի մէջ:

Առանձնանալ բուրբուրի արեւմուտից, խորշի
արեւմտեան քաղաքակրթութիւնից մի կողմից,
իսկ միւս կողմից ուրանալ կայսրութեան փո-
քրը ազգութիւնների ազգայնական ինքնու-
րոյնութիւնը և հոգեւոր ու բարոյական ան-
կախութիւն պահպանելու իրաւունքը, ինչպէս
տրամադրում է Ռուսաստանի աւանդական քա-
ղաքակրթութիւնը և օրէնքը—ահա այն առանցքը,
որի շուրջը յաճախ դառնում են վիճաբանութիւն-
ները: Եւ ամեն անգամ, երբ այդ վիճաբանութիւն-
հայեացքը հարուածող մի երևոյթ է տեղի
ունենում ուսուց կենքի մէջ, առաջագէմ
մամուլը շատով և ուրախութեամբ արձանագ-
րում է այդ երևոյթը, ինչպէս արձանագրել է և
հետեւեալը:

Պետերբուրգի ուսումնարանական շրջանի հո-
գաբարձուն, ինչպէս հաղորդում են մայրաքաղաքի

Ամբողջ եղեմիայի ընկալելու լուսաւորչական հայեր են. ոչ մի աշխարհի բնակիչ չէ կայ նրանց մէջ. խօսում են պարսկերէն լեզուով, բայց չհորհրդում ուսումնարանի, այժմ նոր երիտասարդութիւնը համարեալ բոլորն էլ խօսում է պարսկերէնով: Սրանք պարսկացի են՝ երկրագործութեամբ, անասնապահութեամբ, այգեպահութեամբ, իսկ կանանց դասակարգը՝ չերամսպահութեամբ: Յանում են ցորեն, դարիկ, վարսակ, կտաւառ և կորեկ: Առատ տարիներում ստանում էին ցորենի դեղնաւունից 150 պուր, գարու՝ 200 պուր, վարսակ՝ 130 պուր, կտաւառ՝ 120 պուր, կորեկ՝ 200 պուր:

Այս տարի խեղճ եղեմիայինքը վերադարձել ցանքերից բոլորովին մնացին զօրքի, անձրեւներից մնացել ցորենը, գարին, վարսակը, մնացել են խաղողի աշխարհը և միայն կտաւառից և կորեկից կիսով չափ բերք ստանալու յոյս կայ:

Կ. ք. Վ. Լուստանց

ՆԵՐՈՒՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հինգշաբթի, ամսիս 10-ին, կովկասեան Գիւղաստեանական ընկերութեան զանգուած կայացաւ կաթնամանուկներ մի նիստ, ուր կարդացվեց մի զեկուցում Ախալքալաք քաղաքում բացված մասնագիտական ֆերմայի գործունէութեան մասին: Նիստին ներկայ էր ուսումնարանական չրջանի հոգաբարձու Կ. Եանովսկիի խորհրդակցանքները բաղաձայն խորհրդածութիւններ արին ֆերմաների նպատակադարձ գործունէութեան մասին և ոչնչունեցին այն առաջին փորձերը, որ տեղի ունեն կովկասեան Ախալքալաքի ֆերման ուղարկել է ցուցանալէս կաթնամանուկական արդիւնքներից կարգով, իւր և բակշտէն ու հոլանդական պանիրներ:

Ինչպէս յայտնի է, 1826 թ.ին, երբ Աբրահամ Միլիզա պարսից թագաւորութեանը կամենում էր արշաւել դէպի թիֆլիս, ուսաց մի զորագունդ, որ կրում է Նորին կայսերական Մեծութեան զորագունդի Նիֆեդորովսկի 44-րդ զորագունդ անունը, 1826 թ.ին սեպտեմբերի 13-ին զօրք անուա պարսկական զօրքի ղեմ և իր յաղթութեամբ ասիայից Աբրահամ Միլիզային նահանջել և զբանով աղանց թիֆլիս քաղաքը մի երկրորդ աւերումից: Բայց զբանից, այդ զորագունդը մասնակցել է այն բոլոր պատերազմներին, որոնք հռչակ են ստացել կովկասի պատմութեան մէջ և երկար ժամանակ պաշտպանել է երկիրը լէզզիների ասպատակութիւններից: Այս այդ զորագունդը հոկտեմբերի 9-ին մտաւ թիֆլիս, ուր պէտք է մշտական բնակութիւն ունենայ: Թիֆլիսի ամբողջ զանդու, զինուորական և քաղաքացիական իշխանութիւնները և քաղաքի կողմից մի պատգամաւորութիւն, զինուորական զորագունդին, ընդունեցին նրան Վերայի մօտ: Զօրագունդի նախկին հրամանատար զեներալ Ամիր

ուսաց կուլտուրան, իբրեւ առիւնը Արեւմտաքի քաղաքակրթութեան, ծանօթանալ ուսաց կուլտուրայի արտադրութիւնների հետ, որպէս զի կարողանան, իբրեւ մի ընդհանուր հայրենիքի քաղաքացիներ, կատարել իրանց պարտաւորութիւնները դէպի այդ հայրենիքը, բայց մի և նոյն ժամանակ ուսաց կուլտուրայի իւրացումն պէտք է նպաստէ նրանց աւելի ազնուացնելու, լաւացնելու իրանց սեպհական կուլտուրան և պահպանելու իրանց հայերի և բարոյական ինքնութիւնները:

Այդ է, կրկնում ենք, իսկական քաղաքակրթութեան բուն նպատակը և էությունը, որը իր հաստատութիւնն է գտնում և պաշտօնական անձեռի հայեանքների մէջ:

Որ Ռուսաստանը իր ներքին քաղաքականութեան մէջ միշտ հետեւել է այն սկզբունքին, թէ կայսրութեանը միացրած կամ նուաճած երկրներին պէտք է թող տալ ուսաց կուլտուրայի տակ պահպանել իրանց ազգային ինքնությունները և հոգաւոր անկախութիւնը, դրան ամենալաւ ապացոյց է այն քաղաքականութիւնը, որ նա, նոյն իսկ վերջերս, այն է 60-կան թիւականներին զօրք դրեց Միջին-Ասիայի վերաբերմամբ: Վախճանական թիւականներին—ասում է «Визак. Вѣд.» լրագիրը—երբ սկսվեց մեր առաջընթաց շարժումը Միջին-Ասիայում, մենք (ուսմանք) հպարտութեամբ ցոյց էինք տալիս,

լաւութիւն, ամբողջ գեներալիտէտի հետ միասին, բարի գաղութ մարմնակով զօրագունդին, ինչորեք ճաշակել աղ ու հաց և առաջարկեց նախաճաշ թէ օֆիցերներին և թէ զինուորներին: Քաղաքի կողմից աղ ու հաց առաջարկեց քաղաքացիների պաշտօնակատար իշխաններ մի քանի ձայնաւորների հետ և հրաւիրեց օֆիցերներին յաջորդ օրը, հոկտեմբերի 10-ին, ճաշի, որը քաղաքային դուստն օրօշել էր տալ հոկտեմբերի 7-ին կայացած նիստում:

Այսօր, չարտի, երեկոյան ժամի 5-ին կաթնամանուկական ցուցանալէսում տեղի կունեւայ դաստիարակութիւն կաթի և նրանից պատրաստած արդիւնքների մասին:

Մեզ հաղորդում են Սթամբուլից. «Շատ ցաւայի է ստվաստեցիների վիճակը կրթական կողմից, մի քանի տարի առաջ, Բագրատ վարդապետ Թաւաքալեանի օրով մի քանի զինուորային հայ զինվորում օրինաւոր զբոսներ կային, իսկ այժմ այդ կանոնաւոր զբոսները փակվել են անհոգութեան պատճառով և նորից «տէր թօղիկներ» զբոսներ են հանդէս եկել»:

ԲԱՌՈՒՄԻՅ մեզ գրում են. «Հաղաւորութեան ինքնուրույն անկողնի Բաթումը չունի մի հատ հասարակաց գրադարան-ընթերցարան: Այդ կողմից անտանելի է մանաւանդ հայերի վիճակը, նոյն իսկ չը կայ մի հատ հայ գրալստեանոց, որտեղ կարելի լինի գրքեր ձեռք բերել: Զարմանալի է, ինչու հայոց Բաթումում կան ընկերութիւններ մինչև այսօր չէ բաց անում իր ընթերցարանը»:

ՂԱՍԻՅ մեզ գրում են. «Այս օրերս սկսվել է շինվել տեղիս ա. Գ. Բ. Բ. ուսումնական, աստիարանցի հայ վաճառական խաչատուր Գուլամանցի հաշուով մի բաղնիք, երկու բաժանմունքներով, որի վրա ծախսվել է 2000—2500 ռուբլի»:

ԵՐԵՎԱՆԻՅ մեզ գրում են. «Գաղթականներ, գաղթականներ, անթիւ գաղթականներ, որոնք փախչելով անողոր ճակատագրի ծանր հարուածից, ապաստան են օրոնում զբացի բերստեանց պետութեան սահմաններում, ուր խաղաղ ապրում են իրանց կղզայականները: Կառավարութիւնը, անկասկած, չի մերժի իր հովանաւորութիւնը այդ թշուառներին, բայց դարձեալ շատ բան է հարկաւոր նրանց: Այդ առիթով հետեւեալն է գրում Նոսէ «НОВ. ОБОЗР.» լրագիր թղթակցիցը. «Երեւանի նահանգը իւրկայանու լցվել է թիւրքիայից եկած միասնական չքաւոր հայ գաղթականների անաղին բազմութեամբ: Նրանց մէջ կան ամեն հասակի և դասակարգի ներկայացուցիչներ—նախկին հարուստ վաճառականներ, միջին հարստութեան տէր ան-

թիւ արական խանութիւնները ոչ թէ լծի տակ ենք զցում, այլ միայն միացնում ենք այն զաղապարհներին, որոնք տակ թուրքական ազգերը ապաստութիւն և լուսաւորութիւն են ստանում: Արական ազգերի իւրակերպ կուլտուրան յարգվում էր, կրօնի վերաբերմամբ ներողամտութիւնը կատարեալ էր: Եւ հետեւեալները փայլուն էին»:

Եւ, ճշմարիտ, այդ ոգով և ուղղութեամբ էին գործում երկար ժամանակ Միջին-ասիական երկրները կառավարելուց—Յիւսէֆեան, Վերելիկին, Չերեմէյ և Կառֆեան: Եւ քանի տարիայ ընթացքում ամբողջ Միջին-Ասիան, որ առաջ զինքով զինաւորում էր ուսաց աշխարհակալութեան, մարդասէր և խելացի քաղաքականութեան ազդեցութեան տակ սկսեց յարել եւրօպական քաղաքակրթութեան և զգալ իրան իբրեւ Ռուսաստանի մի մասը, երկրի անասական զարգացումը արագ կերպով առաջ գնաց և աւերակ դաշտերը, անմարդաբնակ անապատները նորից ծաղկեցին ու վերակենդանացան: Եթէ նրանք, որոնք իրանք արեւուն էին թափել այդ երկիրը նուաճելու համար, հետեւում էին այդպիսի քաղաքականութեան, միթէ դա ամենալաւ ապագայը չէր թէ պէտք է շարունակել այդ խելացի քաղաքականութիւնը: «Գաղափարաւոր, ասում է մեր յիշած լրագիրը, այժմ ուրիշ ձայներ և օրոտնայներ են լսվում, թէ կայսրութեան ծայրերի երկրները քաղաքակր-

ծինք, արհեստաւորներ և գլխաւորապէս զիւղացիներ: Գիտար է երեւակայել, թէ մինչև որ առաւելան անկախութիւն է այդ գաղթականների վիճակը, նրանք չունեն ոչ ծածկ, ոչ հազուաւ և ոչ անուշ»:

Շուշի գաւառի ՍԱՆՔԻՆԻ աւանից մեզ գրում են. «Յարեւրը արդէն սկսվել են մեզ մօտ, օրերով անձրեւ է գալիս: Երանակի վատութիւնը իր ազդեցութիւնը ունեցաւ. սաստիկ տարածված է կարմրակ հիւսնագութիւնը, որին տեղացիները բոնկ են անուանում: Տուն չը կայ, որ հիւսնա չունենայ, բայց հիւսնագութիւնը անվաւա է: Զօրքի հեռանալու պատճառով, այստեղ բժշկի մեծ կարօտութիւն է զգացվում: Այստեղ նշանակված է Ստեփանեան հեծելազորաւոր, որը մինչև ամսիս 20-ը այստեղ կը լինի»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՁԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Вѣстн. Европы» ամսագիրը, հոկտեմբերի համարում խօսելով հայոց հարցի լուծման մասին, ասում է.

«Հայերի դրութիւնը թիւրքաց տիրապետութեան տակ նրանով է անդուստում է ամսագիրը—որ նրանք միայնակի որչա հոգալին չըջան չեն բռնում, որը կարելի լինէր առանձնացնել օսմանեան տիրապետութիւնների կազմութիւնից, առանց միտելու: Կայսրութեան միւս մասերին. նոյն իսկ հայկական ինքնավարութեան միտքը չէ կարող լուրջ զիջումատիկան խորհրդածութիւնների առարկայ լինել, մինչև չը լուծվի թիւրքական բաժանելու հարցը: Որ թիւրքերը ինքնաշարժ կերպով համաձայնվեն ստեղծել առանձին թիւրքաց Հայաստան, այդ մասին, մասնին անգամ աւելորդ է, իսկ դրա համար ընդհանուր եւրօպական պատերազմ սկսել խեղափարկութիւն կը լինէր, մանաւանդ որ ոչ բոլոր մեծ պետութիւնների համար ցանկալի է առանձին հայկական թագաւորութիւն ստեղծելը: Հայերի ցրված լինելը երկրի դանապան կողմնորում, թիւրք ազգաբնակչութեան հետ խառն, հայոց հարցը վերաբուծ է ընդհանուր թիւրքական հարցի: Հայերը, ինչպէս և թիւրքիայի միւս բերստեանայ բնակիչները պէտք է սպասեն օսմանեան կայսրութեան անկման, նրա աւերակների վրա նոր անկախ թագաւորութիւններ ստեղծելու կամ այդ երկիրը եւրօպական կուլտուրական պետութիւնների մէջ բաժանելու համար»:

«Königl. Hart. Zeitung» լրագիրը հաղորդում է, որ Լոնդոնի Անգլո-Հայկական ընկերութիւնը Հայադարկում մի բանկէտ ստրբեց ի պատիւ Պարիզից, Բրիտանից և Հաագայից եկած պատգամաւորութիւնների: Բանկէտի նախագահ

թիւրք, մենք իբր թէ մոռնում ենք ուսուցալականներին և մոռնում ենք այն զաղապարհները, թէ «Ռուսաստանի ծայրերի երկրները առանձին համար են և ոչ թէ օտար ցեղերի համար»: Եւ ցաւային այն է, որ այդ արտօնջները անհետանալ չեն մոռնում: Կառֆեան աշխատում էր Միջին-Ասիայում տարածել լուսաւորութիւնը, չը ղեկավարվելով որ և է ուսացման ձգտումներով: Նա լաւ գիտէր, որ ամենակարեւորը՝ եւրօպական կուլտուրա մոցնելն է այդ երկրում և ազաւ գործն ինքն իրան կը գնայ և ուսացումը ժամանակով կը կատարվի առանց որ և է ստիպողական միջոցների, այն պարզ հիման վրա, որ բարձր կուլտուրան միշտ կրնաւ և ստորինը: Բայց այժմ այդպէս չէ. այժմ այն կարծիքն է տիրապետում, թէ վառագաւոր է լուսաւորել օտար ցեղերը, և պէտք է պաշտպանել և կըրթութիւն տալ միայն այն ցեղերին, որոնք ուսացման ձգտումներ ցոյց կը տան»:

Գարուդելով այդպիսի անհեթեթ և անհեղափոխ կարծիքներ, օրակարգում մասնաւոր մոռնում է, որ Ռուսաստանի ընդհանուր անտեսական և արդիւնաբերական բարգաւաճումը հնարաւոր է միայն այն ժամանակ, երբ լուսաւորութեան և կրթութեան լայն հասնիքը տարածվի կայսրութեան ամբողջ մասերի վրա և միայն քաղաքակրթութեան միջոցով Ռուսաստանը կարող է աճալ իր բարոյական հեղինակութիւն և

Արեւմտեան միաժամանակ ուսաց կայսրի, Անգլիայի թագաւոր և նախագահ Ֆրիդրիխ Կենացն առաջարկեց: Այդ կենացով նա այն յոյսը յայտնեց, որ վերջ դրվի թիւրքիայի սարսափելի բռնակալութեանը շնորհիւ հիւսնային պետութիւնների ընդհանուր գործակցութեան, այն ինչ Աւստրիայից և Գերմանիայից օգնութիւն սպասել է կարելի:

Լորդ Բոզբերիի ճառի առիթով «Norddeutsche Allg. Zeitung» լրագիրն ասում է, որ Անգլիայի թշնամութիւնը դէպի թիւրքիան գլխաւորապէս բացատրվում է նրա ցանկութեամբ՝ միացնել սուլթանի հոգերի մի մասը Մեծ-Բրիտանիային:

«Local-Anzeiger» լրագիրը խօսքով, սուլթանի ստորագրած նոր իրադէտով նշանակվում են քրիստոնեայ նահանգապետներ բոլոր քրիստոնեաւորական նահանգներում և վերակազմվում է ժանդարմերին: Միւստար Տէլֆիկ-փաշան աւելացնում է, որ այդ ծախսերը ծածկելու համար Բ. Գուսը գլխաւորութիւն ունի մենապաճառութիւն դարձնել սպիրտը և լուցիկին:

«Nord» լրագիր մէջ տպված է. «Իտալական և յունաց լրագիրները լուր են տարածում թէ Ռուսաստանը դաշնակցութիւն է կապել թիւրքիայի հետ: Մենք հնարաւորութիւն ունենք յայտնել, որ այդ լուրը կատարելապէս սուտ է: Ռուսաստանը միայն մէկ դաշնակց ունի, և այդ դաշնակցը Ֆրանսիան է. Ռուսաստանին վերագրվող մնացած բոլոր դաշնակցութիւնները գոյութիւն ունեն միայն լրագիրների երեւակայութեան մէջ, որոնք շատ հասկանալի նպատակով սուտ լուրեր են տարածում Ռուսաստանի վերաբերմամբ»:

Կ. Պոլսից «Berliner Tageblatt» լրագիրն հեռագրում են, որ հոկտեմբերի 1-ին (13-ին) դատում էին հայ միլիթանտեր Արիկ-էֆենդին, մեղադրելով պետական դատաւանութեան և հայկական ապստամբութեան մասնակցելու համար: Նրան պէտք է 15 տարվայ բանտարկութեան դատապարտել, բայց բարձրաստիճան անձանց միջնորդութեան շնորհով, այդ պատժի փոխարէն նրանից դրամական աուգանք կանովի և կաշտովի թիւրքիայից: Արիկ-էֆենդիի մօտ գտնված թղթերից երեւում է, որ նա և նախկին պատրիարք Իլմիրեան հայկական յեղափոխական կոմիտեի ղեկավարներն էին Կ. Պոլսում: Խղթրեանին և շատ ուրիշ հայերին, որոնք փախուստով աղաւթեցին, զաղտնի հրամաններ են արձակված բանտարկել:

«Memorial Diplomatique» լրագիրը հաւատացնում է, որ Երեւոյ-Փիտերի գործերի դրութեան հետ լաւ տեղեակ անձերի խօսքով, սուլթանը հաստատ գիտաւորութիւն ունի դատի կանչել

ազդեցութիւն ձեռք բերել օտար ցեղերի վրա, ոչ միայն իր երկրում, ինչպէս ցոյց է տուել Միջին-Ասիայի փորձը, այլ նոյն իսկ զբացի երկրներում:

Այդ տեսութեան մի փառաւոր ապացոյց ծառայում է և հետեւեալ իրողութիւնը: Ռուս մօւլը զարմանում է և չէ կարողանում հասկանալ, թէ քիչ է պատճառ, որ Ռուսաստանը կապված լինելով կովկասի միջոցով Պարսկաստանի հետ զբաղեցանք, քաղաքական, անտեսական, առեւտրական և ցեղական շահերով, չէ կարողանում, այնու ամենայնիւ, ձեռք բերել այն բարոյական հեղինակութիւնը և ազդեցութիւնը, որ գործ են դնում այդ երկրի վրա հեռաւոր Անգլիան և Ֆրանսիան: Պատճառը շատ պարզ է: Անգլիան և Ֆրանսիան աշխատում են ունենալ Պարսկաստանի հետ ոչ միայն առեւտրական, այլ և կուլտուրական, քաղաքակրթական յարաբերութիւններ: Եւ որովհետեւ կուլտուրական յարաբերութիւնները աւելի են մօտեցնում մարդկանց, քան ընդ առեւտրական յարաբերութիւնները, ուստի և Ռուսաստանը, չը նայելով իր դրացիութեան, իր նպատաւօր պայմաններին, որոնցից զուրկ են Անգլիան և Ֆրանսիան, չէ կարողանում ունենալ Պարսկաստանի վրա աւելի խոր, բարոյական ազդեցութիւն:

Գլխավորում են, որովհետև վերջինս սուլթանին «մարդասպան» անուանեց իր յօդուածի մէջ: Ասում են, որ սուլթանը արդէն յանձնարարել է Լճիկի թիւրքաց զեպանին դատ սկսել Գլխավորում են զէմ:

«Central News» լրագրին Կ. Պոլսից հեռագրում են, որ սուլթանի սիրելի խորհրդական իշխան ընդ, կատարածների առիթով կազմված միջազգային յանձնաժողովի վերջին նիստում ներդրող ինչորեք Լէկիկ և Կամիլիկներ փառաբանելով, որոնց նա անսպառաճ կամենում էր ստորագրել տալ օսմանեան քաղաքականութիւնը զովաբանող զօրութեամբ: Բացի դրանից, սուլթանը յանձնարարեց նրան յայտնել իր ցանկութիւնը, որպէս զի յանձնաժողովը անկողնապահ կերպով հաւարի վերջին անցքերին վերաբերող բոլոր վկայութիւնները, և տեսնի այն բոլոր տեղերը, ուր կատարածներ եղան:

Կ. Պոլսից «Ind. Belge» լրագրին գրում են. «Հայերի յանցանքը քննող դատարանը շարունակում է իր գործունէութիւնը: Որովհետև արտակարգ դատարանը անկարող էր քննել բոլոր դործերը, աւելացրին նոյն լիազօրութիւններն ունեցող մէկ ուրիշ դատարան ևս: Մի և նոյն ժամանակ քաղաքացիական և զինուորական պաշտօնականից բաղկացած յանձնաժողովներ ձառնադարձ ընկան զէպի Ստամբուլ, Տրապիզոն, Մերսին, Ալեքսանդրետա և ուրիշ տեղեր՝ հայերի գործերը քննելու նպատակով ասիական նահանգներում: Առհասարակ դրութիւնը բաւական երկիւղալի է երևում և վախ կայ, այնուամենայնիւ, նոր յուզումներին»:

«Neues Wiener Journal» լրագրի Պարիզի թղթակիցը խօսակցել է թիւրքաց նախկին միջնորդ Մուրադ բէկի հետ, որը «Երիտասարդ թիւրքեր» կուսակցութեան պարագլուխ է համարվում և մշտապէս Պարիզ է բնակվում: Մուրադ բէկ յատկապէս հայերի համար բէֆօրմները անբարար է համարում: Նրա կարծիքով, ամբողջ թիւրքերի կարօտ է բէֆօրմների, ընդհանուր ներման և պարլամենտական սահմանադրութեան՝ մեծ պետութիւնների հսկողութեան տակ: Մուրադ բէկ յայտնեց, որ նորերս ինքն այդ բէֆօրմների ծրագիրը ներկայացրեց սուլթանին արդարադատութեան միջնորդութեան մի պաշտօնակցի միջոցով:

Պարիզից «Новости» լրագրին հեռագրում են. «Matin» լրագիրը հաղորդում է, որ Անգլիայի Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի մէջ համաձայնութիւնը հասանկան է համարվում:

Կ. Պոլսից «Новости» լրագրին հեռագրում են. «Անգլիական միջնորդական նաւատորմը ուժեղացած է: Կ. Պոլսի անգլիական դեսպանը զայլուցած է ծովապետ Վուդս-Կապի ղէմ, որ նա, այժմեան հանդամանքներում, չէ թողնում իր պաշտօնը թիւրքաց նաւատորմի մէջ:

«Սուլթանը մերժեց մեծ վիզիրի հրաժարականը»:

Կ. Պոլսից հաղորդում են, որ հայոց պատերազմարանում կազմված է հայ մեծամեծներից բաղկացած մի յանձնաժողով: Նա քննում է նահանգներից ստացվող հորհրդական և համակրական ուղերձներ և կարգադրում է այն հայերի գործերը, որոնք Կ. Պոլսից գաւառներն են աքսորվում:

Լորդ Սուրբերի հաղորդեց հայերին օգնելու համար Լճիկում կազմված բարեգործական կոմիտեին, թէ ինքն Սֆիլիպի անգլիական դիւլլոմատիկան գործակալից հետեւել տեղեկութիւններն ստացաւ Բօլգարիա փոխած հայերի մասին: Մինչև սեպտեմբերի 12 (24) Կ. Պոլսից Բօլգարա հասան 475 հայեր, որոնցից 200 հոգի այնքան աղքատ էին, որ քաղաքը հարկադրված էր հայ բաժանել նրանց: Հայ տալը, սակայն, դադարեցրին սեպտեմբերի 12-ին: Ֆիլիպի օգնող այդ ժամանակ եկան մօտ 150 հայեր, բայց նրանք պատկանում էին ունեւոր դասակարգին: Մինչև սեպտեմբերի 14 (26) Կ. Պոլսից վարկա հասան 5,900 հայեր, որոնցից 1500 ուղարկվեցան Ռուսիայի: Նրանց թիւում կային շատ կա-

նայք և երեխաներ: Վարկայում մի օժանդակող կոմիտեան կազմվեց Բօլգարներից և հայերից: Որովհետև կոմիտեի միջոցները անշնան էին, այդ պատճառով նա ղիմեց անգլիական կոմիտեին: Փախստականների մեծ մասը համարենք և ծառաներ են: Բօլգարիայում մնալ, ուր նրանք գործ չեն գտնի, չեն կարող: Ներանց, որոնք հողագործութեան ծանօթ են, բօլգարական կառավարութիւնը հողաբաժնիներ և անհրաժեշտ միջոցներ է տալիս, բայց բարեբաղ չեն սեփական ոչոքեղ կերակրել իրանց միայն մէկ տարուց յետոյ: Հիւանդանոցը վարկայում լցված է հիւանդներով: Բօլգարիայի ներքին քաղաքներից մի քանիսը հրաժարվեցին արդէն ընդունել հայերին, որովհետև նրանց համար գործ չի գտնվի և այդ պատճառով հայերը միայն ծանր բեռ կը լինեն քաղաքի համար:

Անգլիական լրագիրների խօսքով, հայերի կառավարութիւնները շարունակում են ամենաչնչին պատճառներով, այնպէս որ բոլոր բաները լցված են: Հայերին դատելու համար կազմված արտակարգ դատարանին այս օրերս աւելացաւ երկրորդ դատարան: Այդ երկու դատարանները անկողնապահ չեն վերաբերվում հայերին:

Հայոց հօգիտականութիւնը հրաժարվեց ստորագրել նոր ուղերձի նախագիծը սուլթանին, որի մէջ պահանջվում էր յեղափոխական ազդեցություն: Հրաժարման չարժաթիթը այն հանգամանքն էր, որ հայ ազդեցութեանը մեծամասնութիւնը տարրում է արտասահմանում:

Հեռագիրն այս օրերս հաղորդեց սուլթանին նոր իրադէի մասին, որով տարածվում են օսմանեան ամբողջ կայսրութեան վրա այն բէֆօրմները, որոնք անցնալ տարւոյ հոկտեմբերին հրատարակված էին Փարսի Սֆիլիպի վեյ վիլայէթների համար: Բ. Գրան այդ անսպասելի քայլը համարում են մի փորձ՝ արդէնու պետութիւնների միջնաժողովները թիւրքաց վարչութեան գործերում: Այդ իրադէն թիւրքերի քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան համար որ և է կեանքի նշանակութիւն չէ կարող ունենալ, ինչպէս չունենի դրանից առաջ հրատարակված բոլոր իրադէները: Եթէ բէֆօրմների մասին մի այդպիսի հրովարտակ,—ասում է այդ առիթով «Presse» լրագիրը,—երեսը բարեկարգ, ազնիւ կերպով կառավարվող մի պետութեան մէջ, այդպիսի խոստովներ ստացող ժողովուրդների գոհունակութիւնը մեծ կը լինէր և արտասահմանում ևս թաղաւորի մի այդպիսի քայլը կատարելապէս կը ճանաչվէր: Բայց թիւրքերիցում նոր իրադէն անտարբերութեամբ է ընդունվում, իսկ Եւրօպան նայում է նրա վրա հազիւ նկատելի արհամարհական ժողովով: Ապա լրագիրը կըրկին անգամ մասնացոյց է անում այն բոլոր արդէնների վրա, որոնք խախտում են դատարան թիւրքերիցում ամեն տեսակ բարեբաժնիներին, այն է՝ միջնորդների անգործութիւնը պալատական կուսակցութեան առաջ, կատարելապէս անողորմ վարչութիւնը, ազգի և կառավարել պաշտօնականները, որոնք ծնունդ են առել պետական արկղի մշտական դատարանութեան հնոհով: Այդ վերջին երեւոյթի մէջն է չարքի արմատը, բայց եւրօպական միջնորդութիւնը այդ գործում ամենից զօրավոր կը լինէր, այն ինչ անհրաժեշտ առաջին քայլը թիւրքաց ֆինանսները բարեբաժնու համար պէտք է լինէր պետական դրամարկղի անջատումը պալատական դրամարկղից, սուլթանին ուժիկ նշանակելով: Լրագիրը առհասարակ չէ հաւատում, որ Եւրօպայի մինչև այժմ բռնած ընթացքը կարողանար որ և է հետեւանքներին հասցնել: «Պետութիւնը, որ բաղկացած է այլընտրանք տարրեր տարրերից, քաղաքում իր հինգ հարիւրամեայ պատմութեան մէջ, չէ կարող ղիւթական գաւառների մի շարքում կերպարանափոխվել: Իրա համար անհրաժեշտ են լրագրող զարգացման երկար տարիներ, բայց կը տրվի թիւրքերիցին այդ անհրաժեշտ ժամանակը, դա շատ կասկածելի է»:

Կ. Պոլսից հեռագրում են. «Անգլիական դեսպանատան մէջ հետեւալ ղէպը տեղի ունեցաւ: Անգլիական դեսպան Ալբրի հրաւիրեց իր մօտ թիւրքաց ծառայութեան մէջ գտնվող անգլիացի Պրեսիտա-փաշային և ծովային զինեղալ Վուդա-

փաշային և սկսեց պալատական նրանց վարձուքը: Մի և նոյն ժամանակ Ալբրի նկատեց, որ կրել մի թաղաւորի համազգեստ, որին կարելի է մարդասպան անուանել, ամբի է անգլիական օֆիցէրների համար: Վուդա-փաշա պատասխանեց. «Այո, ես կրում եմ սուլթանի համազգեստ, և ես չեմ թող տալ վիրաւորել նրան իմ ներկայութեամբ»: Ապա նա իսկոյն հեռացաւ և հաղորդեց բոլոր սուլթանին»:

Բ. Գրան ուղարկեց անգլիական կառավարութեանը հայերի մօտ գտնված ուսման ժողովումն:

Կ. Պոլսից գրում են, որ վերջին երկու շաբաթվայ ընթացքում մեծ վիզիրը արդէն չորս անգամ հրաժարական է տուել, բայց սուլթանը յամառութեամբ մերժում է ընդունել նրա հրաժարականը:

Կ. Պոլսից «Новости» լրագրին հեռագրում են, որ Կ. Պոլսի անգլիական դեսպանը հրահանգներ ստացաւ միաբան գործել ուրիշ պետութիւնների ներկայացուցիչների հետ:

«Tems» լրագրին հաղորդում են, որ Ֆրանսիական «Bon Marche» մօղային մագաղանում, ծառայողներից մէկին Ռատիկանութիւնը բռնեց, երբ նա դուրս էր գալիս Ֆրանսիական պոստի դռներից: Ռատիկանութիւնը խեց նրա ձեռքից նամակները և լրագիրները: Այդ նամակները Ռատիկանութիւնը մի քանի ժամ պահելուց յետոյ վերադարձրեց տիրոջը:

Բ. Գրան կողմից նշանակված ընդիշ դատարանը զիւստարապէս այնպիսի փաստեր է հաւաքում, որոնցով կարելի լինի մեղադրել հայերին: Գնադատութիւնների թարգմանները, որոնք պէտք է ներկայ լինեն մեղադրվողներին և վկաներին հարցումիորձ անելու ժամանակ, հեռացված են, և պետութիւնների ներկայացուցիչները այլ ևս չեն պահանջում Բ. Գրանից, որպէս զի նրանք ներկայ լինեն յանձնաժողովում:

«Köln. Zeitung» լրագրի Կ. Պոլսի թղթակիցը հաղորդում է, որ թիւրքաց կառավարութիւնը այժմ ամեն միջոցներ գործ է դնում զաղաքներում հայերի ընդարձակ չարիքով սկսված զաղթականութիւնը թիւրքերից: Գրա պատճառն այն է, որ այդ զաղթականութիւնից ստատիկ վնասվում է առեւտրը թիւրքերիցում, որովհետև հայերը մինչև այժմ ամենաուսումնաւոր և առեւտրականներն էին թիւրքերիցում: Թղթակիցը մինչև անգամ կարծում է, որ թիւրքերի կրած այդ վնասը աւելի լաւ միջոց կը լինի ազգայնական թիւրքերի զաղանութիւնների առաջն առնելու համար, քան թէ դիպլոմատիկան յայտադրերը:

Կ. Պոլսից «Tems» լրագրին հեռագրում են, որ թիւրքաց ոստիկանութիւնը աշխատում է գիւնաթիւն անել մի քանի մեծ հիւնարկութիւնների մէջ ծառայող կրօնականներին: Ռատիկանութեան այդ պահանջը մերժված է:

Տիկին Նովիկովա, որ շատ անգամ աստաբեղ է եկել անգլիական լրագիրներում պաշտպանելու Ռուսաստանը զանազան յարձակումներից, վերջերս հրատարակել է մի յօդուած, որից թաղում են հետեւեալը:

«Վերջին թաղադրութեան առիթով եղած պարահանդէսներից մէկում, Մօսկվայում, ես այնպէս յարմարեցի, որ տեսնվեմ իշխան Լօբանովի հետ, և խօսք բաց արի Անգլիայի և Ռուսաստանի մէջ եղած տարաձայնութիւնների մասին:

—Գուր խօսում էր աստաբեղի «հայկական խնդրի» մասին, ասաց նա: Բայց ինչպէս մենք, Ռուսներս, կարող ենք մօռնալ Կիւրօսի դաշնադրում, որ ստիպում է Անգլիային դիմադրել Ռուսաստանին, երբ որ և է մի վտանգ սպառնալիս ինի թիւրքերիցին:

Ես յայտնեցի, որ անգլիացիները փոխել են իրանց կարծիքը և համարում այդ դաշնագրի մասին:

—Անկասկած, պատասխանեց նա, իմ տեղեկութիւնները այնքան վատ չեն, ինչքան դուք կարծում էք: Ես գիտեմ, որ արամադրութիւնը ղէպի լաւն է փոխված: Սակայն դաշնագրի գոյություն ունի իրապէս: Միթէ դուք հարծում

էք, որ մենք ուրիշ առաջարկութիւններ չենք անի, եթէ Անգլիան օգնեցնէր Կիւրօսի դաշնագրով իր յանձն առած պարտաւորութիւնները:

Մեզ գրում են Ալեքսանդրապոլ, որ բօլգարական կառավարութիւնը որոշել է տեղ տալ իր երկրում մինչև քսան հինգ հազար հայ զաղթականների: Գաղթականների տրամադրութեան տակ զրկել կառավարական հաստատութիւնները, որոնք կամ դատարկ են, կամ դատարկել են տալիս: Հիւանդանոցների չէնքերը, առողջապահական կայանները արված են փախստական թշուառներին: Աղքատները առանց վարձի՝ չողեկաւորվել և չողենաւորվ փոխադրվում են Բօլգարիայի դաշնադան կողմերը:

Անցեալ անգամ հաղորդեցիք, որ Հայդ-Պարկում կայացած մեծ միութնում Ջոն Բէրնս մի ձառ է ասել: Այս այդ ձառի համառօտ բովանդակութիւնը «Այսօր մենք կատարում ենք մեր պարտաւորութիւնը մեր տկար եղբայրների վերաբերմամբ: Բաւական է ինչքան քաղաքագէտների մէջ միջնորդներ ունեցանք: Մեզ հարկաւոր են այժմ մարդասէր մարդիկ: Ջինգօֆի մասին խօսք լինել չէ կարող: Կար մի ժամանակ, երբ Լճիկի միջնորդը օգնութեան ձեռք էր մեկնում Մաղձիկին և Գարիբալդին և նրանց, որոնք կուռում էին արդար գործի համար: Ես համազված եմ, որ այժմ էլ նա օգնութեան ձեռք կը կարկառի հայերին: Մարդիկ, ինչպէս և աղքատ միայն հայով չեն կենդանի: Թէ ես ինքս այստեղ մի քանի անգամ հացի պաշտպանութեան համար հանդէս եմ եկել, բայց այժմ յայտնում եմ, որ բաւականապէս միայն հացով, նշանակում է փոխ ետախրութեան և անտարբերութեան մէջ: Մեր ցոյցը առաջ է եկել մարդասիրութիւնից: Անգլիական ազատ ազգը այժմ հաւաքվել է խնդրելու իր կառավարութեանը՝ հետամուտ լինել ոչ թէ նոր կոլոնիալներ ձեռք բերելու, այլ երեխաներին, կանանց և ծերերին պաշտպանելու»:

ՖԻՐԱՆՍ ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ Ֆրանսիան դեռ գտնվում է «ուսուական շարաթի» տպաւորութեան տակ, իսկ այդ շարաթի յուզում, խռովում է Արմատեան Եւրօպայի հրատարակախօսներին և պետական անձներին: Եւ մինչ պաշտօնական և ոչ-պաշտօնական Ֆրանսիան ամեն ջանք գործ է դնում «ուսուական շարաթին» ընդհանուր և կարեւոր ազդեցիկ տնտեսութեան ընտրութիւն տալ, Գերմանիայում և Աւստրիայում գլուխ են կոտրում ապացուցանելու, թէ «Ֆրանսուսական» դաշնակցութիւն չը կայ, թէ միւս կողմից ևս մեծ երկիւղներ են արտայայտվում այդ դաշնակցութեան ապագայ հետեւանքների մասին: Եւրօպայի բախտի և վիճակի նախկին ղեկավար երկաթեայ կանցլեր Բիսմարկը՝ կատաղած՝ որ Ֆրանսիան այժմ իրան հօր է դգում Ռուսաստանի դաշնակցութեամբ, մեղադրում է իր յօդուած կամ Կապրիթիին, որ սա իր «նոր կուրսի» քաղաքականութեամբ մեղքեց Ֆրանսուսական բարեկամութիւնը: Հասկանալի է, որ այդ մեղադրանքը ուղղված է «նոր կուրսի» բռն հեղինակին, Վիլհելմ կայսրին և ոչ Կապրիթիին:

Սակայն «նոր կուրսի» կառավարութիւնը, կամենալով թուլացնել «ուսուական շարաթի» ազդեցութիւնը, իր կիսապաշտօնական օրգանների միջոցով աշխատում է հերքել Ֆրանսուսական դաշնակցութեան գոյութիւնը: Ոչ մի դաշնակցութիւն, նոյն իսկ պաշտպանողական չը կայ Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի մէջ, որովհետև, ասում է գերմանական որոշ մամուլը, Ռուսաստանը կորստութիւն չունի այդպիսի դաշնակցութեան: Գերմանիան երբեք չէ մտածում յարձակվել Ռուսաստանի վրա, իսկ եթէ այդ անկարելի յարձակումը տեղի ունենայ, Ֆրանսիան առանց դաշնակցութեան էլ Ռուսաստանին կօչնի, բէվանչի զաղապարից դրովմ: Իսկ եթէ պատերազմ ծագի Գերմանիայի և Ֆրանսիայի մէջ, Ռուսաստանի օգուտն է օգնել այն կողմին, որը ամենից շատ կը տկարանայ և կը վնասվի:

Ի հարկէ, այդ տեսակ սօսիտական դատողութիւնները չեն կարող համոզել ոչ օրի, թէ Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի մէջ դաշնակցութիւն չը կայ: ձեռք է, մինչև այսօր, պաշտօնապէս չէ յայտարարվել այդ դաշնակցութիւնը, բայց նրա

Типографія Канцел. Главнотач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лористъ-Меликовская ул., д. каз.